

MAŁGORZATA RUTKIEWICZ-HANCZEWSKA*

UNIwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Określenia dni tygodnia w nazwach miejscowych Polski: historia, pochodzenie, zmiany

Słowa kluczowe: toponimy, nazwy miejscowe, nazwy kulturowe, nazwy dni tygodnia, osady targowe.

doi: <http://dx.doi.org/10.31286/Jp.99.4.2>

Nomina propria mogą pochodzić od nazw pospolitych oraz od nazw własnych. W grupie nazw pierwszego typu znajdujemy podstawy leksykalne należące do różnych pól semantycznych, a wśród nich – do określeń dni tygodnia. Podane struktury onimiczne w klasyfikacji Witolda Taszyckiego (1946: 45) mieszczą się w obrębie *nazw kulturowych*, zwanych przez badacza *kulturalnymi*. Za takie bowiem uznaje się toponimy nawiązujące do określeń „oznaczających dzieła rąk ludzkich albo urządzenia, instytucje oraz wytwory kultury społecznej i duchowej” (Rzetelska-Feleszko 1998: 219). Są one wpisane w krajobraz Polski, ponieważ pojawiały się we wszystkich okresach historycznych. Ich ewentualne „zróżnicowanie w czasie i w zależności od regionu, związane jest ze zmianami zachodzącymi w zjawiskach kulturowych” (Rzetelska-Feleszko 1998: 221). Zasadniczym celem artykułu jest prezentacja zróżnicowania chronologicznego i terytorialnego wąskiej grupy onimów z obszaru Polski motywowanych określeniami dni tygodnia. Przedmiot opisu stanowią również pochodzenie i specyfika podstaw motywacyjnych, wśród których występują tylko wybrane nazwy dni tygodnia, co różni charakteryzowane *propria* od toponimów funkcjonujących na obszarze Europy. Opracowanie jest częścią międzynarodowego projektu poświęconego analizowanym strukturom, jakie powstawały w przeszłości na terenach Słowiańszczyzny.

Historia osad targowych

Wszystkie nazwy miejscowe motywowane określeniami dni tygodnia są świadectwem związku danego obszaru kraju z tradycją odbywania jarmarków w ściśle określonych dniach tygodnia (Malec 2003: 239). Do końca XII stulecia na ziemiach polskich istniało około 250 osad targowych; co szczególnie znaczące, występowały one na obszarze całej Polski. W miarę rozwoju ustroju feudalnego lokowano je nie tylko wokół grodów, lecz także w okolicy ważniejszych brodów i przełęczy, gdzie krzyżowały się istotne szlaki handlowe. Stanowiły one „ośrodki

* rutkiewi@amu.edu.pl; ORCID: 0000-0002-3685-0352

małych rynków lokalnych” (Siuchniński (red.) 1967: 187). W Wielkopolsce taką rolę odgrywały między innymi: Buk, Giecz, Jarocin, Kazimierz Biskupi, Krobia, Krzywín, Konin, Łądek, Łekno, Poniec, Rogoźno, Szamotuły, Świąciechowa, Śrem, Żerniki. Ówczesny układ targu wytyczały trakty, które prowadziły do poszczególnych osad. Miał on zatem formę poszerzonej drogi w formie placu obudowanego domami w sposób luźno powiązany, o długości przekraczającej nawet 500 metrów (Zagrodzki 1991: 240)¹. Dopiero później zakładano miasta na regularnie wytyczonym planie² (Kulesza 1999: 72–73). Można powiedzieć, że place targowe były „ośrodkami wczesnomiejskich osiedli targowych” (Zagrodzki 1991: 223; por. Szymytkie 2014: 23).

Zdaniem badaczy dawne schematy rozplanowania przestrzennego osad targowych są dziś zauważalne na obszarze ośrodków, którym nie było dane się rozwinąć czy rozrosnąć lub które podupadły gospodarczo. Słowem, „im warunki te były gorsze, tym zachowanych reliktyw przeszłości jest więcej” (Kulesza 1999: 73). Jednocześnie trzeba zaznaczyć, że nie wszystkie place targowe stanowiły wyznacznik protomiejskiego charakteru³, podobnie jak nie wszystkie nazwy wsi targowych pochodzą od określeń dni tygodnia. W sumie na obszarze Polski istnieje 39 osad, których nazwy motywowane są wymienionymi apelatywami (zob. tab.). Najstarsza z nich ma proveniencję XII-wieczną. To *Sobótka*, w przeszłości nazywana *Sobotą*. Jest ona lokowana u podnóża góry Ślęzy (zob. tab.). O targu w wymienionym miejscu wspomina się już w „bulli papieskiej” z 1148 roku (Siuchniński (red.) 1967: 585; Rospond 1984: 357). Nazwy pozostałych osad wynotowano ze źródeł późniejszych, głównie XIII- i XIV-wiecznych (zob. tab.). W pozostałych stuleciach powstawały wsie, które sporadycznie określano analizowanymi nazwami (zob. rys. 1). W XX stuleciu ich rejestr dopełnia grupa 15 jednostek onimicznych. Nie mają one bezpośredniego związku z tradycją powstawania osad targowych (zob. rys. 2). Utworzono je w celu oznaczenia przysiółków i kolonii za pomocą określeń nawiązujących do nazw osad, w których pobliżu zostały założone. Struktura wspomnianych XX-wiecznych onimów ma charakter relacyjny (Borek 1988: 43). Nazywane są one przez badaczy także wtórnymi (Kopertowska 1993: 35) bądź dyferencyjnymi (Rutkiewicz-Hanczewska 2013: 149–151).

Warto zaznaczyć, że targi średniowieczne odbywały się raz w miesiącu (lub raz w tygodniu⁴), w ściśle wyznaczonym dniu. Zdarzało się, że tradycję odbywania jarmarku w określonym terminie zmieniano. Przykładowo w 1451 roku Kazimierz Jagiellończyk na prośbę sędziego łączyckiego, Tomasza, przeniósł dzień targowy ze środy na sobotę (Sobota w gminie Bielawy; SG, t. 10: 953).

1 Plac targowy miał ściany równoległe i wiązał się z rozwidleniem dróg. Częste były też place składające się z dwu części, szerszej i węższej. W punkcie spotkania obu części znajdowała się pierwotnie wąska uliczka, boczna. Te dwa fragmenty placu zapewne były przeznaczone do handlu różnego typu produktami, surowcami bądź stanowiły symbol określonej tradycji mierniczej (Zagrodzki 1991: 228–229).

2 Późniejsze miasta mogą reprezentować trzy typy rozplanowań opartych na obudowanym placu targowym: o wydłużonym placu targowym (np. Zbąszyń, Trzciel), o owalnicowym placu targowym (np. Żerków, Środa Śląska) i o niewydłużonym czworobocznym rynku (np. Osieczna, Murowana Goślina, Środa Wielkopolska) (Münch 1946: 168, 182).

3 W średniowieczu miasta powstawały na bazie: (1) grodów, (2) grodów i połączonych z nimi targowisk oraz (3) samodzielnych miejsc targowych, które niekoniecznie wiązały się z grodami, chociaż były od nich uzależnione (Kulesza 1999: 73; por. Kalinowski 1966: 8).

4 Według Zdzisława Kaczmarczyka (1988: 92) targi na poznańskiej Śródce odbywały się co tydzień.

Tabela. Dystrybucja toponimów od nazw dni tygodnia (opracowanie własne)

PODSTAWA ONIMICZNA	WIEK									LICZBA
	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX	
Wtorek			1		1				1*	3
Środa		3	2						1* + 1	7
Czwartek				1*						1
Piątek		1	1	1				1*	2*	6
Sobota	1	5	2		1	1	2		9* + 1	22
Łącznie	1	9	6	2	2	1	2	1	15	39

* Gwiazdką oznaczono nazwy denotujące części wsi, części miasta, kolonie, przysiółki. Brak tego znaku wskazuje, że nazwa odnosi się do osady, wsi lub miasta.

Nazwy dni tygodnia w podstawach toponimicznych

Określenia dni tygodnia⁵ i tradycja ich wskazywania w naszej kulturze wiążą się z czasem przyjęcia chrześcijaństwa (Matuszewski 1978: 66). Te nazwy mają charakter numeryczny w stosunku do pierwszego dnia tygodnia, za jaki uważano niedzielę. Pierwszy dzień po niedzieli określano *poniedziałkiem*, a drugi – od liczebnika *wtóry* (w znaczeniu ‘drugi’) – *wtorkiem*. Środa nawiązuje do rzeczownika *środek*, co oznacza zarazem, że stanowi centralny, środkowy dzień tygodnia, pomiędzy niedzielą, poniedziałkiem i wtorkiem a czwartkiem, piątkiem i sobotą (Waniakowa 1998: 17–18).

Warto podkreślić, że w grupie analizowanych toponimów nie odnotowano form, u których podstaw znalazłyby się takie struktury jak *poniedziałek* i *niedziela*. Niedziela w kulturze łacińskiej to początek tygodnia, poświęcony Bogu⁶ (por. łac. *diēs dominicus* ‘dzień Pański’). W językach słowiańskich *niedziela* pochodzi od *ne dělati* w znaczeniu ‘nie pracować’

5 Struktura tygodnia składającego się z 7 dni pochodzi zapewne z Mezopotamii, powstała prawdopodobnie w II tysiącleciu p.n.e., w kulturze babilońskiej (Waniakowa 1998: 13). W części języków indoeuropejskich kontynuuje się babilońska tradycja nazywania dni tygodnia według nazw siedmiu znanych w starożytności planet bądź imion bóstw, z którymi je utożsamiano (tzw. tydzień planetarny). Inne ludy podległe Kościołowi chrześcijańskiemu wprowadziły hebrajski sposób nazywania dni tygodnia (tzw. tydzień kościelny), w którym pierwszym jest sobota, a następujące po niej dni określa się kolejno liczebnikami. Słowianie (i Bałtowie) przyjęli modyfikację wspomnianego wyżej systemu, polegającą na uznaniu niedzieli za pierwszy dzień tygodnia (Danka 2000: 108, 157). Ostatecznie słowiańskie dni tygodnia są liczebnikowe (poniedziałek, wtorek, czwartek, piątek) i indywidualne (sobota, środa i niedziela). Zdaniem Ignacego Ryszarda Danki (2000: 160–161) powstały one pod wpływem nie tylko łacińskim, lecz także greckim, a ich jednorodność i czas przyjęcia pozwalają snuć przypuszczenia, że są autorstwa jednej osoby, św. Metodego.

6 W językach indoeuropejskich leksem *niedziela* ma kilka znaczeń: ‘dzień Słońca’ (np. w j. niemieckim), ‘dzień Pański’ (np. w j. francuskim), ‘dzień odpoczynku’ (np. w j. słowackim), ‘dzień zmartwychwstania’ (np. w j. rosyjskim), ‘święty dzień’ (np. w j. hindi), ‘pierwszy dzień tygodnia’ (np. w j. irańskich), ‘siódmy dzień tygodnia’ (np. w j. litewskim) (Waniakowa 1998: 26).

(por. scs. *nedělja*), a zatem tak oznaczony dzień winien być czasem odpoczynku (Waniakowa 1998: 35–37). Nie istnieją w związku z tym toponimy motywowane jego nazwą. Zapewne również poniedziałek nie należał do popularnych dni tygodnia, w których w Polsce odbywały się jarmarki. Targowy charakter miały głównie soboty, środy i piątki, dlatego ich określenia są najliczniejsze u podstaw polskich nazw miejscowych (zob. tab.).

Nazwy miejscowe od leksemu *wtorek*

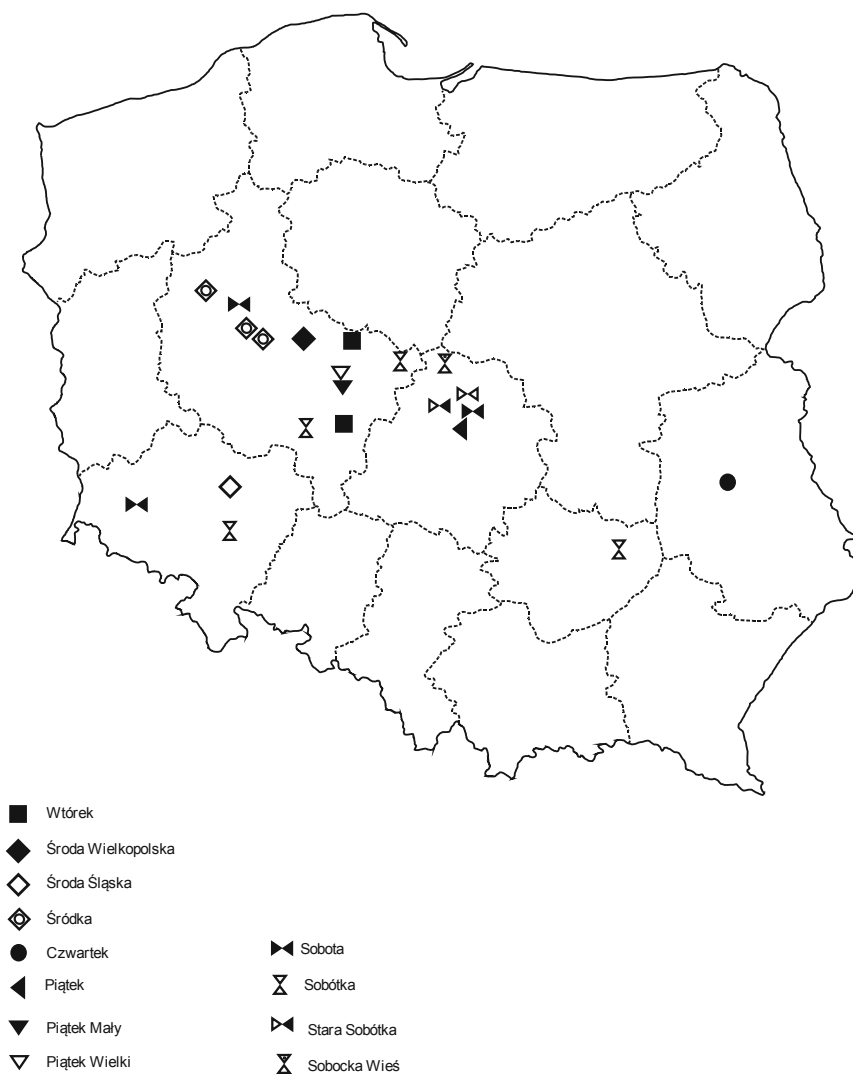
Źródła podają informacje o dwu miejscowościach od wyrazu *wtorek*, który zgodnie z etymologią oznaczał drugi (po niedzieli) dzień tygodnia⁷. Znajdują się one w województwie wielkopolskim, w dawnej ziemi kaliskiej (rys. 1). Obecnie są oznaczane strukturami z *o* pochyłonym w podstawie, to jest formą *Wtórek*. Osada w powiecie ostrowskim okresowo była także nazywana *Tworek*. Określenie to powstało w wyniku metatezy, to jest przestawienia kolejności sąsiadujących ze sobą głosek, co dało zamiast utrwalonej zbitki *-wt-* (*wtorek* > *tworek*) nowe połączenie w rodzaju *-tw-* (por. zmiany w rodzaju *środa* i *rśoda*; Waniakowa 1998: 86).

Część *Wtórk*a w powiecie konińskim uzyskała dodatkowe wyróżnienie w postaci *Wtórek-Parcele*. Stało się tak dlatego, że pewne fragmenty wsi na tyle się wyróżniają, że otrzymują odrębne miana. Określenie *Wtórek-Parcele* nie nawiązuje jednak bezpośrednio do tradycji wczesnośredniowiecznych osad targowych. Nazwy typu przedstawia rysunek 2.

Nazwy miejscowe od leksemu *środa*

Środa przypadająca na połowę tygodnia należy zdecydowanie do jednych z najlepszych dni targowych (zob. Rospond 1984: 387). W językach m.in. greckim, łacińskim, romańskich, germańskich była nazywana (zgodnie z tygodniem planetarnym) *dniem Hermesa, Merkurego, Wodana, Odinna* (Waniakowa 1998: 89). W kulturze Słowian z kolei wymownie – *środkiem tygodnia*. Od tego określenia pochodzą nazwy dwu średniowiecznych osad, które rozwinęły się w miasta i do dziś zachowały prawa miejskie. Co istotne, źródła dotyczące Środy Śląskiej w bezpośredni sposób wskazują na historię osad oznaczanych nazwami dni tygodnia. Była to osada targowa, istniejąca już w XII wieku, którą w 1208 roku zwano po łacinie *Novum Forum*, to jest Nowym Targiem. Założono ją u zbiegu trzech dróg: do Wrocławia, Frankfurtu i Zgorzelca (Siuchniński (red.) 1967: 591). Nazwa *Środa* (*Schroda*) pojawia się w późniejszym dokumencie, z 1261 roku (Rospond 1984: 388). Jak wskazują zapisy, pierwotne formy nazw miejscowości motywowanych leksemem *środa* występowały w formie *Śrzoda*. Dopiero później przybrały formę *Środa* w wyniku typowych w języku polskim procesów językowych polegających na zmianie połączeń *śrz* w *śr* (Zierhoffer 1987: 153; Malec 2003: 239). Również pierwsze zapisy dotyczące Środy Wielkopolskiej pochodzą z początku XIII wieku (1228 r.). Osadę założono przy trakcie wiodącym z Poznania do Kalisza, który krzyżował się z traktem z Gniezna do Śremu (Siuchniński (red.) 1967: 310; Zierhoffer 1987: 153).

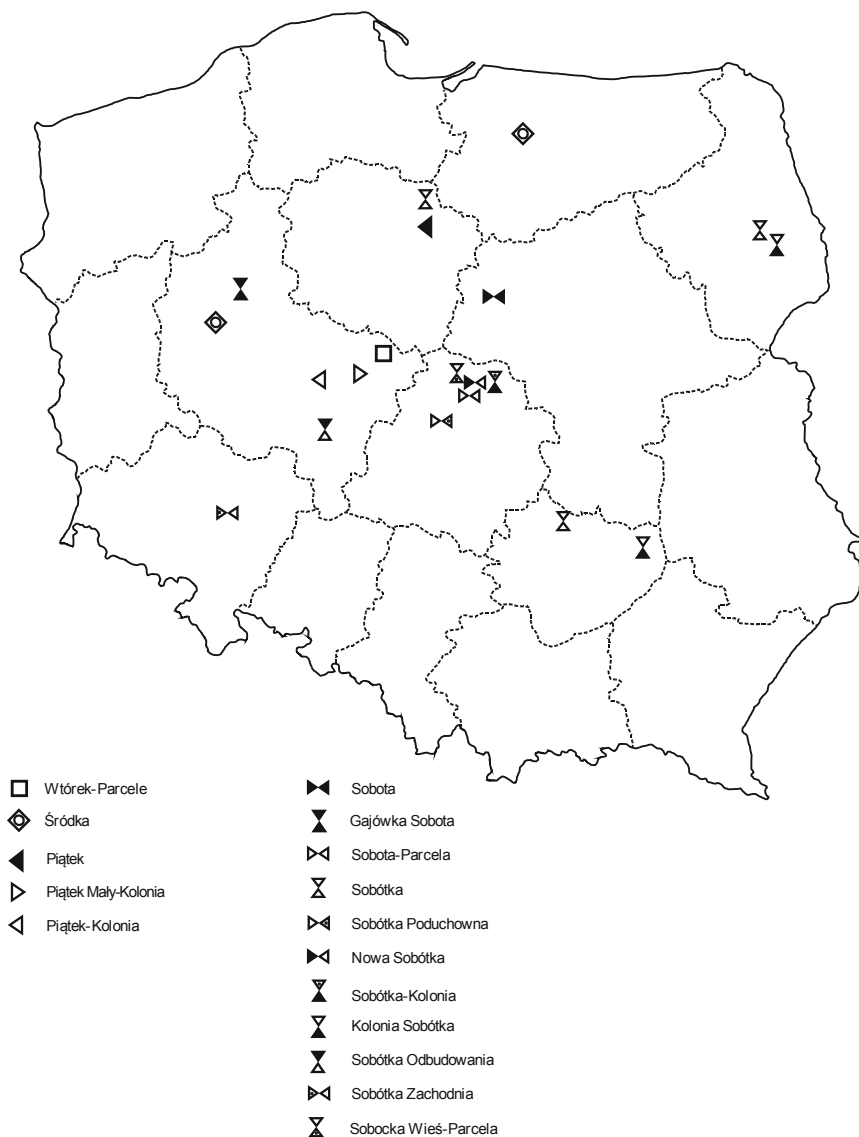
⁷ Jadwiga Waniakowa (1998: 53, 68, 86, 102, 143) podaje, że obecne nazwy dni tygodnia w polszczyźnie poświadczają udokumentowane zapisy z początków XV w. Analiza poszczególnych nazw motywowanych tymi określeniami dowodzi, że musiały być one znacznie starsze.

Rys. 1. Rozmieszczenie nazw miejscowych (dawnych osad targowych) motywowanych określeniami dni tygodnia (opracowanie własne)

W nazewnictwym krajobrazie kraju pojawia się ponadto kilka animów w formie zdrobniałej od rzeczownika *śródka* (*śróżdka*). Jest wśród nich określenie dzielnicy Poznania, XII-wiecznej osady targowej, dawniej odrębnego miasteczka, włączonego w granice Poznania dopiero w 1800 roku (Zagórski 2008: 118). Średniowieczną proveniencję mają także nazwy innych wielkopolskich Śródek: z okolic Chrzypiska Wielkiego (powiat międzychodzki) i Kleszczewa (powiat poznański). W wypadku niektórych nazw nie można wykluczyć, że

forma zdrobniała motywującego nazwę apelatywu wskazuje na dyferencyjny (relacyjny) charakter onimu. Dla przykładu Śródka z okolic Kórnik (gm. Kleszczewo) znajduje się w pobliżu Środy Wielkopolskiej. Obie osady mają pochodzenie średniowieczne. Poświadczenia źródłowe dla *Śródki* są nieco późniejsze, to jest z XIV wieku, a więc z okresu wzmożonego powstawania osad targowych (rys. 1), które – jak się okazuje – trzeba było zapewne od siebie odróżniać za pomocą zmodyfikowanych nazw.

Rys. 2. Rozmieszczenie nazw miejscowych utworzonych po okresie powstawania średniowiecznych osad targowych (opracowanie własne)

Warto również odnotować istnienie późniejszych wsi o nazwie *Śródka*. Jedną mamy w gminie Gietrzwałd w dzisiejszym powiecie olsztyńskim (rys. 2), drugą w gminie Pniewy. Obie wywodzą się z początku XX wieku i nie mają związku z osadnictwem targowym. Określenie pierwszej z nich jest ponadto chrztem urzędowym nawiązującym do struktury niemieckiej *Mittelgut* (zob. *Aneks*).

Nazwy miejscowe od leksemu *czwartek*

Jednorazowe poświadczenie w toponimii ma nazwa *Czwartek* (por. *czwartek* < czwarty po niedzieli dzień tygodnia). Określa się tak dzielnicę Lublina. Na wspomnianym obszarze jeszcze przed powstaniem wczesnośredniowiecznego grodu⁸ znajdowała się jedna z najstarszych osad, którą badacze datują na VI stulecie naszej ery (Sochacka 1997: 405; Rozwałka i in. 2006: 77). Nazwa późniejszej wsi targowej została odnotowana w źródłach z początku XV wieku (*Czwartheke*; Czapla, Wośko 2016: 28), co nie oznacza, że osada nie była wcześniej. Zdaniem archeologów i historyków „nie mogła powstać później niż przed rokiem 1317 – datą domniemanej pierwszej lokacji Lublina”, ponieważ w takim momencie miasto zawsze uzyskiwało prawo targowe z zakazem sprzedaży poza czasem wyznaczonym na targ. Jako że w akcie nadania wójtostwa lubelskiego nie ma wzmianek na jego temat, badacze sądzą, że targ mógł powstać nawet przed połową XIII wieku, a więc w okresie przedlokacyjnym (Rozwałka i in. 2006: 89–90).

Toponim *Czwartek* wpisuje się w starą tradycję nazywania placów targowych⁹, a lokalizacja obiektu potwierdza targowy charakter osady. Znajduje się ona bowiem w pobliżu szlaków handlowych biegnących w stronę Mazowsza i Wielkopolski oraz Sandomierza i Krakowa, niedaleko rzeki Czechówki, u jej ujścia do doliny Bystrzycy (Rozwałka i in. 2006: 89–90). Dodatkowym potwierdzeniem jej targowego charakteru – zdaniem Anny Czapli i Zuzanny Wośko (2016: 28) – jest patrocinium znajdującego się w pobliżu kościoła. Patronem świątyni jest św. Mikołaj, który w wiekach średnich uchodził za opiekuna kupców¹⁰. Warto dodać, że leksem *czwartek* znajdujemy także w podstawie nazwy spiskiego miasteczka z okolicy Lewoczy (SG, t. 1: 883).

Nazwy miejscowe od leksemu *piątek*

Średniowieczne pochodzenie mają również dwa toponimy motywowane nazwą *piątek* (piąty po niedzieli dzień tygodnia). Jeden oznacza osadę na ziemi łęczycko-sieradzkiej, drugi na kaliskiej. Wieś targowa Piątek, lokowana na skrzyżowaniu dróg do Łęczycy i Łowicza oraz do Kutna i Zgierza, być może pochodzi sprzed połowy XII wieku (SG, t. 8: 64; Maleczyński 1926: 120; Zagrodzki 1991: 233–234)¹¹. Według Mariusza Kuleszy (1999: 79) jest to jedno ze

8 Chociaż nazwę osady odnotowują źródła z XII w., to według Wincentego Kadłubka i Jana Długosza sam gród ma zapewne znacznie wcześniejszą proveniencję. Czas jego powstania datuje się nawet na 810 r. i 1000 r. (NMP, t. 6: 207).

9 Zdaniem archeologów osada targowa Czwartek znajduje się na linii ciągu skupisk osadniczych wzdłuż Hajdowa (komora celna), Białkowskiej Góry (podgrodzie) i Grodziska (gród) (Rozwałka i in. 2006: 85).

10 Wzmianki o istnieniu kościoła pochodzą z połowy XIV w. (Rozwałka i in. 2006: 86).

11 Plac targowy w Piątku dzisiaj nie istnieje, został rozparcelowany. Uwidoczniono go na planie z 1817 r. (zawierającym projekt regulacji miasteczka, a także placu targowego, na którym znajdował się ośrodek żydowski). Pozostałością po placu jest obecna ulica Pokrzywna (to jego dawna, północna pierzeja). Należał on do placów o dwu szerokościach (Zagrodzki 1991: 234).

„znaczniejszych targowisk wczesnośredniowiecznych [...] w Polsce przedrozbiorowej w województwie łęczyckim” (por. zapisy z 1241 r. w NMP, t. 8: 407). Jednak pierwsze nazwy dla osady odnotowano w źródłach z początku kolejnego stulecia (*Piantek* 1241 r.; NMP, t. 8: 407). Informacja o odbywającym się w jej okolicy jarmarku pochodzi z dokumentu z 1357 roku (Siuchniński (red.) 1967: 64). Miasto lokacyjne powstało na północ od dawnego targu (Kulesza 1999: 79). Zdaniem Tadeusza Zagrodzkiego (1991: 234) targ piątkowski „dopełniał funkcję targu grodowego w Łęczycy”. Osadę włączono w granice miasta w XVIII stuleciu (Kulesza 1999: 79).

Targ z okolic Stawiszyna w powiecie kaliskim jest zapewne nieco późniejszy (rys. 1). Pierwsze zapisy dla nazwy *Piątek* pochodzą z początku XIV wieku (*Punthec* 1308, kop., NMP, t. 8: 407). Tak nazwana osada musiała się bardzo intensywnie rozwijać, ponieważ już w pierwszej połowie XV stulecia pojawiają się w źródłach poświadczenia dla dwu nazw, które są w użyciu do dzisiejszego dnia. To *Wielki Piątek* i *Mały Piątek* (1421 r.; NMP, t. 8: 407). Oznaczają one dwie blisko położone wsie. Ponadto od połowy XX stulecia dopełnia rejestr trzecie określenie dla nowo powstałej osady (rys. 2), rodzaju kolonii, przysiółka: *Piątek Mały-Kolonia* (1971 r.; NMP, t. 8: 407).

W źródłach odnajdujemy także informację o Piątku w okolicy dzisiejszego powiatu grudziądzkiego (w gminie Rogóźno). To część wsi, której określenie ma zapewne charakter dyferyncyjny wobec nazwy *Sobótka* (dawniej *Sobota*), ponieważ w 1740 roku kolonię określa się *nową osadą*. W dokumentach Piątek bywa nazywany majątnością, która wraz ze wsią Sobota w XIX wieku stanowiła osobną gminę (SG, t. 10: 954). Również w województwie łódzkim występują dwie takie osady: jedna o nazwie *Sobota* (pow. łowicki), a druga zwana *Piątkiem* (pow. łęczycki). Poświadczenia dla obu ostatnich toponimów odnotowują dokumenty z XIII stulecia, co sugeruje, że mamy do czynienia ze średniowiecznymi osadami targowymi (rys. 1).

Z terenu powiatu kaliskiego pochodzi też współcześnie poświadczona nazwa *Piątek-Kolonia*, dla której nie znajdujemy dowodów na istnienie osady o nazwie *Piątek*. Jest to zapewne nazwa nienawiązująca do tradycji średniowiecznych osad targowych (zob. *Aneks*, rys. 2).

Nazwy miejscowe od leksemu *sobota*

Najliczniejszą reprezentację wśród charakteryzowanych toponimów mają nazwy utworzone od leksemu *sobota*¹². Zdaniem Stanisława Rosponda (1984: 357) ten dzień tygodnia jako przedświąteczny (tj. przed niedzielą) był najstosowniejszy na zorganizowanie jarmarku. U podstaw takich nazw występują określenia zarówno w formie podstawowej (*sobota*), jak i zdrobniałej (*sobótka*). Ostatecznie na terenie kraju (zob. *Aneks*) mamy 3 osady o nazwie *Sobota*. Istnieje też jedno określenie, które odnosi się do części wsi (w powiecie płońskim). To nazwa o XX-wiecznych poświadczeniach. Źródła podają również informację o 7 miejscowościach określanych nazwą *Sobótka*¹³ (1 miasto, 6 wsi).

12 Apelatyw *sobota* nie wpisuje się w rejestr nazw tzw. numerycznych. Jego etymologia nie jest jednoznaczna. Najczęściej przyjmuje się, że pochodzi od hebrajskiego czasownika *šābat* ‘zatrzymać, przestać’ w znaczeniu ‘przestać pracować’ lub od babilońskiego *šapatt* ‘dzień pełni Księżycy’ (Waniakowa 1998: 130, 143).

13 Ze względu na jednorazowe poświadczenie źródłowe z XIX w. nie włączono do analizowanego materiału *Sobótki* z powiatu ropczyckiego, z okolic Rzeszowa (1889 r.; SG, t. 10: 955). Nazwy nie notują WUNM i PRNG. Zob. Małek 2003: 223.

W użyciu jest kilka nazw zestawionych, powstałych od istniejących w średniowieczu nazw osad targowych na oznaczenie ich części bądź pobliskich przysiółków czy kolonii. Te jednostki utworzono na wzór innych, znanych z polskiej onimii określeń przez dodanie członów dyferencyjnych o charakterze przymiotnikowym w rodzaju: *nowy, stary, poduchowny, zachodni*. Uzupełnieniem wspomnianego zbioru są jednostki z członami rzeczownikowymi typu: *kolonia, parcela, odbudowanie*. Większość w ten sposób oznaczanych wsi powstała w okresie znacznie późniejszym niż pierwotne osady targowe o proveniencji wczesnośredniowiecznej (rys. 2). Do wyjątków należy Sobocka Wieś, którą założono jeszcze w XIV wieku (Siuchniński (red.) 1967: 78) w pobliżu wsi Sobota (pow. łowicki, woj. łódzkie), oraz Stara Sobótka (pow. łęczycki, woj. łódzkie), nazywana do XIX wieku *Sobótką*. Inne wsie mają XX-wieczne pochodzenie. I tak część Sobótki w powiecie łowickim określa się mianem *Sobota-Parcela*, część wsi Sobota w powiecie poznańskim nosi nazwę *Gajówka Sobota*. W powiecie łęczyckim w pobliżu wspomnianej wyżej Starej Sobótki znajdują się jej części, które dla odróżnienia określa się *Sobótką Poduchowną* i *Nową Sobótką*. Z kolei jeden z fragmentów dolnośląskiej Sobótki (w powiecie wrocławskim) mieszkańcy określają mianem *Sobótki Zachodniej*. Trzeba także wspomnieć o koloniach dawnych wsi w powiecie bielskim i opatowskim (*Kolonia Sobótka*) oraz o przysiółku wsi Sobótka w powiecie ostrowskim, zwanym *Sobótką Odbudowaniami*.

Określenia dawnych wczesnośredniowiecznych osad targowych mogły podlegać przekształceniom, co jest charakterystycznym zjawiskiem w polskiej toponimii. Dla przykładu dzisiejsze dolnośląskie miasto Sobótka pierwotnie zwało się *Sobotą* – w źródłach od XII wieku w formie *Sobat* (1193 r.), *Sobot* (1200 r.) i w postaci zgermanizowanej *Czobotha* (1256 r.), *Zobten* (1296 r.), *Zobota* (1329 r.) (Rospond 1984: 357; Malec 2003: 223). Dopiero od XIV wieku źródła podają informację o nazwie w postaci zdrobniałej *Sobótka* (por. *Aneks*).

Wnioski

Toponimy pochodzące od określeń dni tygodnia to osobliwe nazwy kulturowe, zwane przez S. Rosponda (1984: 387) „nazwami targowymi”. Poświadczały one, że w osadzie w danym dniu tygodnia, raz na miesiąc lub tydzień, odbywały się targi. W strukturze onimów zauważamy zarówno formy podstawowe dni tygodnia (*środa, sobota*), jak i formy deminutywne (*śródką, sobótką*). Niemal wszystkie (z wyjątkiem Śródki z gminy Gietrzwałd i Soboty z gminy Radzanowo) współcześnie używane toponimy mają strukturę złożoną. Są one reprezentowane przez nazwy zestawione z członami dyferencyjnymi (por. *Piątek-Kolonia, Sobota-Parcela, Sobótka Zachodnia*), czyli różnicującymi je z określeniami osad dawnych, pierwotnych, lokowanych w średniowieczu. Podobną funkcję pełnią też nazwy reprezentujące ciąg dyferencyjny *Piątek – Sobota*. Te jednak pochodzą zarówno z okresu powstawania wsi targowych (wsie w gminie Stawiszyn), jak i z czasów późniejszych (wsie w gminie Rogóżno).

Osady targowe zakładano na obszarze całego kraju, lecz ich onimiczne ślady w postaci tak zwanych nazw targowych odnajdujemy na terenie dawnej średniowiecznej Polski, głównie na ziemi kaliskiej, poznańskiej, łęczycko-sieradzkiej i śląskiej, poza tym sporadycznie na ziemi sandomierskiej. Obejmują one swym zasięgiem głównie obszar Wielkopolski, Mazowsza i Śląska, w mniejszym zakresie teren Małopolski. Analizowane propria stanowią ilustrację ważnych

miejsz na szlakach handlowych kraju, między innymi znajdujących się na trakcie prowadzącym z Lublina przez Łowicz do Poznania (Lewicki 1906: 13; Siuchniński (red.) 1967: 518), a także na drodze łączącej Płock z Łęczycą i Poznaniem, Poznań z Kaliszem, Gniezno ze Śremem itd.

Najstarsze osady handlowe określane nazwami dni tygodnia znajdowały się w Poznaniu, Łowiczu i na Śląsku. Pochodzą one z XII stulecia, chociaż pierwsze zapisy mają proveniencję nieco późniejszą, to jest z końca XII wieku, głównie jednak z początków następnego stulecia. Warto zatem odnotować, że o ile nazwy dni tygodnia rzadko pojawiały się w materiałach źródłowych przed XV wiekiem jako element apelatywny, o tyle w materiale toponomastycznym uzyskały wyraźnie wcześniejsze potwierdzenie (por. Waniakowa 1998: 53, 68, 86, 102, 143; Rozwałka i in. 2006: 89). Być może określenia dni tygodnia w funkcji propriatnej miały większą częstotliwość występowania niż w kontekście apelatywnym. Istotna musiała być też funkcja samego targu z jednej strony jako źródła dochodów (zbytu), z drugiej zaś jako okazji zakupu potrzebnych towarów (wymiany). W takim kontekście ważny stawał się jeden dzień w tygodniu lub w miesiącu, którego nazwa pojawiała się w podstawie nazwy tak istotnej z gospodarczego punktu widzenia wsi.

Chociaż średniowiecznych osad targowych było w Polsce sporo, to liczba nazw, w których podstawach utrwały się określenia dni tygodnia, jest nieproporcjonalnie mała. Na niewielki zasób tego typu toponimów wpływa kilka czynników. Po pierwsze, już sama liczba podstaw onimicznych, o których mówimy, nie pozwala na tworzenie rozbudowanych ciągów nazewniczych. Prymarną bowiem funkcją onimów jest wyróżnianie, indywidualizowanie. Nie można tego warunku spełnić za pomocą wyboru spośród grupy 7, a w wypadku polskiej onimii 5 apelatywów. Po drugie, poza czynnikami wewnątrzjęzykowymi także i zewnątrzjęzykowe ograniczenia mogły wpłynąć na specyficzną dystrybucję charakteryzowanych nazw. Pierwsze wczesnośredniowieczne osady targowe noszące analizowane miana już tak bardzo się wyróżniały i były znane na szlakach handlowych, że pojawienie się nowych (mniejszych) o identycznych nazwach nie tyle nie miało racji bytu, ile mogło być mylące dla ówczesnych kupców.

Bibliografia

- Boberski L. 1933: *Spis wszystkich miejscowości województwa poznańskiego*, wydawca Leon Boberski, Poznań.
- Borek H. 1988: *Nazwy relacyjne w toponimii*, [w:] K. Zierhoffer (red.), *V Ogólnopolska Konferencja Onomastyczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań, s. 43–51.
- Czapla A., Wośko Z. 2016: *Skąd się wzięły nazwy obecnych dzielnic i osiedli Lublina?*, [w:] F. Czyżewski, M. Olejnik, H. Pelcowa (red.), *Centrum a peryferia w opisach językoznawczych*, Polihymnia, Lublin, s. 13–35.
- Danka I.R. 2000: *Wprowadzenie nazw dni tygodnia na indoeuropejskim i ugrofińskim obszarze językowym*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, t. 55, s. 106–121.
- Kaczmarczyk Z. 1988: *Miasto przedlokacyjne: struktura, gospodarka, społeczeństwo, polityka*, [w:] J. Topolski (red.), *Dzieje Poznania do roku 1793*, cz. 1, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa–Poznań, s. 90–100.
- Kalinowski W. 1966: *Zarys budowy miast w Polsce do połowy XIX wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń.
- Kopertowska D. 1993: *Toponimy wtórne województwa radomskiego*, „Slavia Occidentalis” L, s. 35–67.
- Kulesza M. 1999: *Rozplanowania wczesnomiejskich osad targowych na obszarze Polski środkowej (dawna ziemia łęczycko-sieradzka)*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica”, nr 2, s. 71–95.

- Lewicki S. 1906: *Drogi handlowe w Polsce w wiekach średnich*, [w:] Sprawozdanie Akademii Umiejętności w Krakowie, rok 1906, Wydział historyczno-filozoficzny, posiedzenie z 15.X.1906 r., s. 13.
- Malec M. 2003: *Słownik etymologiczny nazw geograficznych Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Małczyński K. 1926: *Najstarsze targi w Polsce i stosunek ich do miast przed kolonizacją na prawie niemieckim*, Towarzystwo Naukowe, Lwów.
- Matuszewski J. 1978: *Słowiański tydzień. Geneza, struktura i nomenklatura*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Münch H. 1946: *Geneza rozplanowania miast wielkopolskich XIII i XIV w.*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków.
- NMP: *Nazwy miejscowe Polski. Historia – pochodzenie – zmiany*, t. 1–14, red. K. Rymut, Polska Akademia Nauk, Instytut Języka Polskiego, Pracownia Toponomastyczna, Kraków 1996–2017, t. 15 w druku.
- PRNG: Państwowy Rejestr Nazw Geograficznych (online: www.mapy.geoportal.gov.pl, dostęp: 18 lipca 2018).
- Rospond S. 1984: *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.
- Rozwałka A., Niedźwiadek R., Stasiak M. 2006: *Lublin wczesnośredniowieczny*, Trio, Warszawa.
- Rutkiewicz-Hanczewska M. 2013: *Genologia onimiczna. Nazwa własna w płaszczyźnie motywacyjno-komunikatywnej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.
- Rzetelska-Feleszko E. 1998: *Nazwy miejscowe*, [w:] E. Rzetelska-Feleszko (red.), *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków, s. 191–230.
- SG: *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. 1–15, nakł. Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, Warszawa 1880–1902 (online: dir.icm.edu.pl/Sownik_geograficzny, dostęp: 18 lipca 2018).
- SHG: *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, t. 8, red. T. Jurek, A. Gąsiorowski, P. Dembiński, J. Wiśniewski, S. Chmielewski, K. Górską-Gołąska, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982–2008 (online: www.sownik.ihpan.edu.pl, dostęp: 20 lipca 2018).
- Siuchniński M. (red.) 1967: *Miasta Polskie w Tysiącleciu*, t. 2, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Sochacka A. 1997: *Rodowody lubelskich dzielnic*, [w:] T. Radzik, A. Witusik (red.), *Lublin w dziejach i kulturze Polski*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Lublin, s. 405–418.
- Szmytkie R. 2014: *Metody analizy morfologii i fizjonomii jednostek osadniczych*, Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Taszycki W. 1946: *Słowiańskie nazwy miejscowe. Ustalenie podziału*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków.
- Waniakowa J. 1998: *Nazwy dni tygodnia w językach indoeuropejskich*, Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków.
- WUNM: *Wykaz urzędowych nazw miejscowości w Polsce*, t. 1–3, Wydawnictwa Akcydensowe, Warszawa 1980–1982.
- Zagórski Z. 2008: *Nazwy części miasta (dzielnic, osiedli, wsi, osad miejskich)*, [w:] Z. Zagórski (red.), *Nazewnictwo geograficzne Poznania*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań, s. 31–166.
- Zagrodzki T. 1991: *Formy wczesnomiejskiego osadnictwa targów w układach urbanistycznych niektórych miast mazowieckich*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” XXXVI, z. 3, s. 223–241.
- Zierhoffer K. 1987: *Nazwy miast Wielkopolski*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.

ANEKS

WTÓREK

Wtórek: (1) wieś, gm. Wilczyn, pow. koniński, woj. wielkopolskie – 1360 r.; *Wthorek* – XVI w., *Wtórek*, *Wturek* (1889 SG, t. 14: 67; 1982 WUNM, t. 3: 626; PRNG); (2) wieś, gm. Ostrów Wielkopolski, pow. ostrowski, woj. wielkopolskie: *Wtórek*, *Wtorek*, *Tworek* – 1575 r., *Wturek-Koros* (1889 SG, t. 14: 67); *wieś, obszar dworski* (Boberski 1933: 169; 1982 WUNM, t. 3: 626; PRNG). **Wtórek-Parcele:** część wsi, gm. Wilczyn, pow. koniński, woj. wielkopolskie (1982 WUNM, t. 3: 626; PRNG).

ŚRODA

Środa: (1) Środa Śląska, miasto, gm. Środa Śląska, pow. średzki, woj. dolnośląskie: *Novoforo* – 1208 r., *Neumarch* – 1234 r., *in Novo Foro* – 1245 r., *Schroda* – 1261 r. (Rospond 1984: 387; 1982 WUNM, t. 3: 427; PRNG); (2) Środa Wielkopolska, miasto, gm. Środa Wielkopolska, pow. średzki, woj. wielkopolskie: *terram Srodie* – 1228 r., *terra Sredensis* – 1232 r., *Sroda* – 1261 i 1349 r., *Srzoda* – 1534 r., *Sroda*, w *Sredzie* – 1789 r., *Śrzoda* – 1846 r., *Środa* – 1890 r. (Malec 2003: 239; Rospond 1984: 388; 1889 SG, t. 11: 159–165; *miasto* – Boberski 1933: 155; 1982 WUNM, t. 3: 427; PRNG).

Śródka: (1) dzielnica Poznania, niegdyś miasteczko, gm. Poznań, pow. poznański, woj. wielkopolskie: *Srodka* – 1245 r., *Srzodkam*, *Srodkam* – 1288 r., *Szrzothca* – 1365 r., *Szrodca* – 1444 r., *Szrodka* – 1559 r., w *Śródce* – 1634 r., *Śródka* – 1717 r., *Szrodka* – 1791 r., *Szrodka* – 1820 r., *Środka* – 1846 r. (SHG, t. 8: 89; Zagórski 2008: 118; 1889 SG, t. 11: 165; 1982 WUNM, t. 3: 429; PRNG); (2) wieś, gm. Chrzypsko Wielkie, pow. międzychodzki, woj. wielkopolskie: *de Srodky* – 1389 r., *Srodka* – 1390 r., *Szrodka* – 1394 r., *Szrotka* – 1447 r., *Szrothka* – 1486 r., *Chrzodka* – 1502 r. (SHG, t. 8: 88; *osada szlachecka* – 1889 SG, t. 11: 165; *obszar dworski* – Boberski 1933: 155; 1982 WUNM, t. 3: 429; PRNG); (3) wieś, gm. Kleszczewo, pow. poznański, woj. wielkopolskie: *Srodka* – 1383 r., kop. XV w., *Szrotka* – 1493 r., *Srodka* – 1423 r., *Szrodka*, *Szrothka*, *Szrodca* – 1428 r., *Srodzca* – 1486 r. (SHG, t. 8: 104; *wieś, posiadłość wiejska, obszar dworski* – Boberski 1933: 155; 1889 SG, t. 11: 165; 1982 WUNM, t. 3: 429; PRNG); (4) osada leśna, gm. Pniewy, pow. szamotulski, woj. wielkopolskie (*leśniczówka* – 1982 WUNM, t. 3: 429; PRNG); (5) wieś, gm. Gietrzwałd, pow. olsztyński, woj. warmińsko-mazurskie: *Mittelgut*, *Śródka* – 1951 r. (NMP, t. 15, w druku; *Śródka* – 1982 WUNM, t. 3: 429; PRNG).

CZWARTEK

Czwartek: część miasta, gm. Lublin, pow. lubelski, woj. lubelskie: *Czwarthek* – 1420 r. (Czapla, Wośko 2016: 28; Rozwałka i in. 2006: 86; 1982 WUNM, t. 1: 288; PRNG).

PIĄTEK

Piątek: (1) wieś, gm. Piątek, pow. łęczycki, woj. łódzkie: *Piantek* – 1241 r., *Pantek* – 1302 r., *Pantheck*, *Pyantec* – 1388 r., *Pyathek*, *Phyantheck* – 1511–1512, *Piątek*, *Piathek* – 1576 r., *Piątek* – 1793 i 1889 r. (1889 SG, t. 8: 63–64; Rospond 1984: 286–287; NMP, t. 8: 407; 1982 WUNM, t. 2: 716; PRNG); (2) kolonia wsi, gm. Rogóźno, pow. grudziądzki, woj. kujawsko-pomorskie: *Piontek* – 1889 r. (1889 SG, t. 8: 65; PRNG).

Piątek Mały-Kolonia: wieś, gm. Stawiszyn, pow. kaliski, woj. wielkopolskie: *Piątek Mały*, *kol.* – 1952 r., *Piątek Mały-Kolonia* – 1971 r. (NMP, t. 8: 407; 1982 WUNM, t. 2: 716; PRNG).

Piątek Mały: wieś, gm. Stawiszyn, pow. kaliski, woj. wielkopolskie: *de Minori Pyantek* – 1421 r., *Minori Pyathek* – 1497 r., *minori Pyathek* – 1511–1523, *Piątek minor* – 1579 r., *Piątek minus* – 1674 r., *Piątek mały* – 1827 r., *Piątek Mały* – 1821 r. (1889 SG, t. 8: 65; 1982 WUNM, t. 2: 716; PRNG).

Piątek Wielki: wieś, gm. Stawiszyn, pow. kaliski, woj. wielkopolskie: *Puntheck* – 1308 i 1599 r., *Pantek* – 1330 i 1411 r., *Pyantek* – 1417 r., *W. Pyantek* – 1462 r., *maiori Pyathek* – 1511–1523, *Piątek*

major – 1618–1620, *Piątek wielki* – 1827 r., *Piątek Wielki* – 1821 r. (NMP, t. 8: 407; 1889 SG, t. 8: 64–65; 1982 WUNM, t. 2: 716; PRNG).

Piątek-Kolonia: część wsi Skrajnia Blizanowska, gm. Blizanów, pow. kaliski, woj. wielkopolskie (1982 WUNM, t. 2: 716; PRNG).

SOBOTA

Sobota: (1) wieś i część miasta, gm. Lwówek Śląski, pow. lwówecki, woj. dolnośląskie: *Sobot* – 1268 r., *Sobeth* – ok. 1300 r., *Czoboth* – 1318 r., *dem Czobthen* – 1407 r., *Zobten* – 1644 i 1736 r. (NMP, t. 15, w druku; *Sobota* – 1982 WUNM, t. 3: 261; PRNG); (2) wieś i os., gm. Bielawy, pow. łowicki, woj. łódzkie – 1250 r., *de Sobotha* – 1451 r. (1889 SG, t. 10: 953), *Sobotha* – 1356 r., *Soboczicze* – 1357 r., *de Sobota* – 1399 r., *Sobotha* – 1511–1523, *Sobota* – 1552, 1793 i 1839 r. (NMP, t. 17, w druku; 1889 SG, t. 10: 953; 1982 WUNM, t. 3: 261; PRNG); (3) część wsi, gm. Radzanowo, pow. płoński, woj. mazowieckie: *Sobota* (1982 WUNM, t. 3: 261; PRNG); (4) wieś, gm. Rokietnica, pow. poznański, woj. wielkopolskie: *Sobotha* – 1367 r., *Szobotha* – 1392 r., *de Sobot* – 1394 r., *Soboth* – 1408 r., *Sobotka*, *Szobothka* – 1419 r., *in Sobothi* – 1426 r., *Sobbotha* – 1445 r., *Sobothta* – 1464 r. (SHG, t. 4: 575; *obszar dworski* – Boberski 1933: 145; NMP, t. 15, w druku; 1889 SG, t. 10: 954; 1982 WUNM, t. 3: 261; PRNG).

Sobocka Wieś: wieś, gm. Bielawy, pow. łowicki, woj. łódzkie: *Villa Sobotha* – 1564 r., *Szobothka* – 1580 r., *Villa Soboczka* – 1581 r., *Sobocka Wies* – 1783–1784, *Sobota* – 1827 r. (NMP, t. 15, w druku; *Sobocka Wieś al. Sobota* – 1889 SG, t. 10: 949; *założenie miasta obok wsi, którą później nazwano Sobocka Wsią, przypisuje się pierwszym szlacheckim właścicielom w końcu XIV w.* – Siuchniński (red.) 1967: 78; 1982 WUNM, t. 3: 261; PRNG).

Sobocka Wieś-Parcela: część wsi Sobocka Wieś, gm. Bielawy, pow. łowicki, woj. łódzkie (1982 WUNM, t. 3: 261; PRNG).

Gajówka Sobota: część wsi, gm. Rokietnica, pow. poznański, woj. wielkopolskie: *gaj* (1982 WUNM, t. 1: 438; PRNG).

Sobota-Parcela: część wsi Sobota, gm. Bielawy, pow. łowicki, woj. łódzkie (1982 WUNM, t. 3: 261; PRNG).

Sobótka: (1) osada, gm. Rogóźno, pow. grudziądzki, woj. kujawsko-pomorskie: *Sobota* (niem. *Niederhof*, wieś, wizytacja z roku 1740 nazywa ją nową osadą – 1889 SG, t. 10: 954) *Sobota* – 1789 r., *Sobotta* – 1821 r., *Sobótka* – 1921 r. (NMP, t. 15, w druku; 1982 WUNM, t. 3: 262); (2) wieś, gm. Bielsk Podlaski, pow. bielski, woj. podlaskie: *Sobotka* – 1676 i 1772 r. (NMP, t. 15, w druku; *Sobótka, wieś i dobra* – 1889 SG, t. 10: 955; 1982 WUNM, t. 3: 262; PRNG); (3) wieś, gm. Ożarów, pow. opatowski, woj. świętokrzyskie: *et Sobotku* – 1255 r., *Sobotha* – 1351 r., *Sobotka* – 1420, 1578, 1660–1664 i 1789 r. (NMP, t. 15, w druku), *Sobótka Szlachecka* (wieś i folwark), *Sobótka Plebańska* (wieś), *Sobótka Poduchowna* (folwark) (1889 SG, t. 10: 955; 1982 WUNM, t. 3: 262; PRNG); (4) miasto, gm. Sobótka, pow. wrocławski, woj. dolnośląskie: *forum in Soboth* – 1180–1201, 1512 r. (NMP, t. 15, w druku), *Sobat* – 1193 r., *Sobot* – 1200 r., *Czobotha* – 1256 r., *Zobota* – 1329 r., *Sobotka* – 1336 r. (Malec 2003: 223; Rospond 1984: 357; 1889 SG, t. 10: 956; 1982 WUNM, t. 3: 262; PRNG); (5) wieś, gm. Dąbie, pow. kolski, woj. wielkopolskie: *Sobothka* – 1311 r., 1511–1512, *Sobbotca* – 1339 r., *Szobotka* – 1576 r., *Sobutka* – 1827 r. (NMP, t. 15, w druku;

1339 *spustoszona przez Krzyżaków*; *Sobothka* – 1357 r. – 1889 SG, t. 10: 955; 1982 WUNM, t. 3: 262; PRNG); (6) wieś, gm. Ostrów Wielkopolski, pow. ostrowski, woj. wielkopolskie: *Sobotka* – 1261 r., *de Sobothka* – 1394 r., *de Sobotka* – 1401 i 1563 r., *in Minori Sobotka* – 1406 r., *de Minori Sobotha*, w *Sobotce Małej* – 1449 r., *Sobotka Maior*, *Sobotka*, *Sobotka Minor* – 1591 r. (NPM, t. 15, w druku; 1301, *rozdzielano Małą i Wielką Sobótkę* – 1889 SG, t. 10: 955–956; *Sobótka*, *obszar dworski*; *Sobótka Maławieś*, *przysiółek*; *Sobótka Nowawieś*, *przysiółek*; *Sobótka Wielkawieś*, *przysiółek* – Boberski 1933: 145; *Sobótka* – 1982 WUNM, t. 3: 262; PRNG); (7) wieś, gm. Bliżyn, pow. skarżyski, woj. świętokrzyskie: *Sobotka* – 1787 r., *Sobótka* – 1933 r. (NMP, t. 15, w druku; 1982 WUNM, t. 3: 262; PRNG).

Sobótka Poduchowna: część wsi, gm. Grabów, pow. łęczycki, woj. łódzkie (1982 WUNM, t. 3: 262; PRNG).

Nowa Sobótka: wieś, gm. Grabów, pow. łęczycki, woj. łódzkie: *Sobótka Nowa* – 1921 i 1952 r. (NMP, t. 15, w druku; *Nowa Sobótka* – 1982 WUNM, t. 3: 292; PRNG).

Stara Sobótka: wieś, gm. Grabów, pow. łęczycki, woj. łódzkie: *prope Sobotcam* – 1286 r., *de Sobotka* – 1388 r., *Sobotka*, *Sobothka* – 1511–1523, *Sobotka*, w *Sobotce* – 1628–1632, *Sobotka* – 1793 r. (NMP, t. 15, w druku; *wieś królewska Sobota* – 1889 SG, t. 10: 954–955; 1982 WUNM, t. 3: 292; PRNG).

Sobótka-Kolonia: wieś, gm. Grabów, woj. łódzkie: 2007 (Dz. U. Nr 245, poz. 811; NMP, t. 15, w druku).

Sobótka Zachodnia: część miasta, gm. Sobótka, pow. wrocławski, woj. dolnośląskie (PRNG).

Kolonia Sobótka: (1) kolonia wsi, gm. Bielsk Podlaski, pow. bielski, woj. podlaskie (PRNG); (2) kolonia wsi, gm. Ożarów, pow. opatowski, woj. świętokrzyskie (PRNG).

Sobótka Odbudowania: przysiółek wsi, gm. Ostrów Wielkopolski, pow. ostrowski, woj. wielkopolskie (PRNG).

Summary

Days of the week in local names in Poland: history, origin, changes

Keywords: toponyms, place names, cultural names, names of days of the week, market villages.

The article discusses the specificity of one of the motivational groups of toponyms, and more precisely, terms derived from the names of the days of the week, including their chronology, location and naming tradition. The analysed names show a relationship between a given area of the country and the tradition of holding fairs on strictly defined days of the week. In the Middle Ages, fairs were organised all over Poland. The places were not specifically shaped and were characterised by dispersed wooden and unfortified buildings. Chartered towns often emerged from such settlements and market villages. Characteristically dispersed settlements have toponyms derived from the names of market days. They are found mainly in the Poznań and Kalisz regions, and others are found in Silesia and the areas of Łęczyca-Sieradz. A few can be found in the area of today's Sandomierz. These names include the names of days such as: Tuesday, Wednesday, Thursday, Friday and Saturday. Names that include Saturday are the most common. This day was probably considered the best for holding fairs as it preceded Sunday.